

„двојних космичких принципа” (313) оличавао Лаза Костић. Придружујући им као треће у низу по сродности име Николе Милошевића, чију ће херменеутику сагледати у паралели са опусом њемачког филозофа Карла Јасперса, Ломпар је заокружио мисао о *скривеном језџру* „у којем пулсира уметничка интуиција” (318) тог аутора, у чијем „делу долази до сложених преплитања филозофских, психолошких и књижевних регистара” (349). Ломпар се трагом својих увида приклања мишљењу Анице Савић Ребац „да поезију и науку спајају много тешње везе но што се чини на први поглед” (318). Отуда је логичан закључак *Полихистјорских истраживања* пронашао упориште у идеји Драгана Стојановића, коју Ломпар снажно истиче, да мисао о књижевности, схваћена у њеном најширем распону, неизоставно „мора помоћи у решавању осетљивог задатка: развити културу среће” (368). Радост стварања, на први поглед секундарна, или чак невидљива у књижевнонаучним истраживањима, постављена је као принцип афирмације здравог културног оптимизма, који није пуки контрапункт „ужасима света” (368), већ аутентичан и продуктиван научни и стваралачки став. Тим теоријским епилогом дат је интензиван подстицај академскокритичком мишљењу, које и само последњих година показује завидан креативни замах, да устраје и надиђе домашену мјеру својих резултата, неријетко од спасоносног значаја за цјелокупну националну културу. *Полихистјорска истраживања* несумњив су прилог аутентичној критичкој мисли, којој је Мило Ломпар у својим ранијим радовима већ изузетно допринио.

Др Владан С. БАЈЧЕТА

Научни сарадник

Институт за књижевност и уметност, Београд

bajcet@yahoo.com

НАУТИКА ХЕРМЕНЕУТИКЕ

Виолета Митровић, *Херменеутичка ѿрисијаниција*, Матица српска, Нови Сад 2018

Књига есеја и критика Виолете Митровић има посве интересантан наслов. Ауторка је, будући и сама склона тумачењу наслова, као јаких места оних дела које интерпретира или критички тумачи, именувала своју до сада заокружену етапу научног рада *Херменеутичким ѿрисијаницијима*. Овим насловом указала је на барем два нивоа својих истраживања. Први би се односио на посао који се тиче читања и писања, тј. свега оног што претходи научном раду и што га у коначници материјализује. Постављање херменеутичких питања током или након читања

и сав рад који је уложен да се дође до неких од одговора представља пловидбу, која може да буде узалудна, бурна и опасна, али и да одведе на неочекивана места. О тој мукотрпној наутици, која етимолошки значи вештину пловидбе као што херменеутика представља вештину тумачења, читалац, попут путника неког брода у безбедној кабини, не зна много, већ добија поуздане одговоре, илустроване метафором „пристаништа”. „Пристаништа” су, дакле, резултати истраживачког прегнућа Виолете Митровић.

Други ниво који покрива наслов јесте и заједнички херменеутички проблем већине ауторкиних текстова, обухваћених књигом. Ради се, наиме, о мотиву мора и комплекса сродних мотива у различитим остварењима који су постали предмет тумачења. У уводном есеју, „Српско-грчки песнички дијалози: Иван В. Лалић, Константин Кавафи, Одисеј Елити”, истакнута је управо наутичка спона између тројице песника. Кроз поређење Кавафијеве „Итаке” и Лалићевих „Аргонаута” суочени су Одисеј и Јасон, а Лалића са Елителијем повезује „судбински карактер мора”, док, *summa summagum*, овакав подтекст сугерише свеприпадност „хеленском и медитеранском цивилизацијском коду”.

И у прилогу који следи за уводним, „Интертекстуалним аспектима песничке збирке ‘Време, ватре, вртови’ Ивана В. Лалића”, истакнут је проблем аргонаутике у оквиру митолошког подтекста збирке, којем припадају и прича о Орфеју и Еуридики и Атлантиди. Митолошки слој збирке укотвљен је у интертекстуалну мрежу са историјским релацијама „од Византије и српске средњовековне државе преко турске вишевековне владавине и устанничког периода па све до Првог и Другог светског рата”, али је пажња посвећена и „цитатним релацијама са српским културним и уметничким наслеђем”.

Виолета Митровић бринула је о структури своје књиге, о чему сведочи добар редослед текстова, који су међусобно илуминативни и посве добро повезани. Иако испрва делује зачудно што након есеја о збирци *Време, ватре, вртови* следе „Див-јунаци између сећања и заборава – ‘Српска трилогија’ Стевана Јаковљевића”, енкаустична веза између текстова постаје јаснија управо кроз следеће поређење: Јаковљевићево биће „блиско је песничком субјекту ‘Плаве гробнице’ Ивана В. Лалића (...) обојица настоје да савладају отпор тривијалних сензација, туђе незаинтересованости и склоности ка забору тако што ће макар кроз сопствено сећање дозвати историју, која упркос свим сметњама неоспорно траје, и одати почаст мртвима”. Иван В. Лалић и наутички мотиви, било да су митолошког или историјског порекла, обележили су прва три есеја *Херменеутичких њрисџанишџа*, отварајући простор за један нешто другачији проблемско-мотивски круг.

Есејистички блок текстова, поред наведена три, садржи још два прилога, под насловима „Чак и свет има тело” – мотив тела у романескној

прози Леонарда Коена” и „Поезија Ника Кејва”, који у фокусу интерпретације имају стваралаштво двојице музичара. Са текстовима који им претходе успостављају релације на плану компарације са поезијом Константина Кавафија и наутичком компонентом. У песми „Опасно”, наиме, „Константин Кавафи, још једна значајна стваралачка личност за уметнички живот Леонарда Коена, такође је истакао преплитај најсмелијих љубавних жеља и принципа аскетског духа”, како се наводи у есеју о мотиву тела у Коеновој прози. Такође, за сагледавање кохерентности *Херменеутичких присијаниција* кључан је приказ књиге *Leonard Cohen: музика, искуљење, живој*, али и текст о Коену, који представља епилог књиге, „Додирнути нечије тело својим умом – о чему нам то Леонард Коен пева? (поводом пола века од уметничког првог музичког албума 'Songs of Leonard Cohen')”, будући да се, кроз „топос воде”, апострофира „именовање Христа морепловцем”, а „истовремено мотив морепловаца подједнако асоцира поменути монреалску цркву чија је статуа Богородице означена као *Stella Maris*, заштитница многобројних досељеника који су прелазили Атлантук”.

За разлику од Коеновог „Христа морепловца” и монреалске Богородице, Ник Кејв окреће се *Светом иисму* кроз „Јеванђеље по Томи”, скулптури *Дванаест ијастола* у ораторијуму, коју је израдио Ђузепе Маццоли, али и преплету старозаветних и новозаветних прича, на примеру прича о блудном сину и Каину и Авељу. Међутим, дубља *differentia specifica* између Коена и Кејва, сагледива кроз два текста која стоје један до другог, тиче се с једне стране истакнутог мотива тела коме је Коен „доделио кохезивно, ретрактивно својство будући да се управо овим романескним чиниоцем, попут тангенте, магично додирују и отварају многи Коенови тематско-мотивски кругови чиме се, коначно, Лоркин идеал виловитог стварања обистињује”, док с друге имамо „приче америчког југа о разноврсним бруталностима и грешницима”, те „европску традицију модерног песништва, њој инхерентну естетику ружнога, дисонантну лепоту, која носи обележје агресивне, зачудне дражи и драматику шока”.

Други сегмент књиге, поред епилоског есеја о Коену, чини 21 критички текст о најразличитијим рецентним књигама које су објављене код нас, било да се ради о приказима домаћих и страних романа (*Кућа која се смањује* В. Кракова, *Судбине* и *Трудови* К. Поповског, *Једро наде* Н. Маловића, *Вуци своје рало њо костима мршвих* О. Токарчук, *000: Како кокаин влада светом* Р. Савијана, *Естори* Д. Тијага Станковића, *Република Ђосиф* В. Журића, *Смрти Архемија Круза* К. Фуентеса, *Прозирне ствари* В. Набокова, *Најуљски дипломата* М. Лигуорија, *Маргиналац* Р. Дејвиса), теоријским књигама или публикацијама из области социологије, филозофије и историје уметности (*Креативности и лудило: нова оикрића и ствари стереотипи* А. Ротенберга, *Одумирање слободних медија* С. Рељића, *Leonard Cohen: музика, искуљење, живој* Л. Лајбо-

вица, *Лейливи листићи: мисли без реда и обзира* М. Епштејна, *Јован Бијелић (1884–1964): зборник радова поводом обележавања њедесетје годишњице од смрти уметника, Хероји и антихероји у популарној култури* А. Гајића, *Време и простор* у „Злаћном руну” Борислава Пекића Н. Лазића, *Новије теорије приповедања* В. Мартина, *Књижевности и коментари* С. Владушића).

Шири спектар интересовања Виолете Митровић сведочи не о несистематичној разуђености у погледу избора књига о којима вреди писати, већ управо о педантној фокусираности на оне публикације које ауторку интензивно интересују и о којима је подробно размишљала. Чак дванаест романа које је приказала говоре о њеној усредсређености на романескну прозу у жанровском смислу, али, уједно, не ограничавајући се на српске романи, већ ширећи интересовање на актуелне стране романи или преводе који су се код нас појавили. У том контексту вреди поменути и приказ *Новијих теорија приповедања* Воласа Мартина, јер је критичка мисао ове научнице значајно утемељена и поуздана, будући да прати и текућу теоријску литературу, која јој омогућава да једним делом унапреди своја промишљања.

Књижевна дела о којима је писано у *Херменеутичким приписаницима* прошла су вишестепену вредносну проверу, како кроз анализирање наслова, јунака романа, типова приповедања, различитих тачака гледишта, стила писања и жанровских питања. Примера ради, приповедање је у роману *Есториал* „засновано на имплементирању новинских чланака, фотографија, извештаја и депеша, као и на евоцирању музичких композиција (Рахмаџинова, Шопена, Падеревског, Шуберта, без стандарда...), филмских остварења (’Казабланка’), а одликује се „диверзитетом стилова (од фигуративног израза и отменог, високопарног језика (...) преко свакодневног, комуникативног, врцавог и враголастог (Р. Кено би рекао шизичког) стила па све до уздржаног, сувопарнијег новинарског и бирократског изражавања”.

Ауторка неретко указује на музичке аспекте појединих романа, обраћајући пажњу на функцију како одређених композиција у случају романа *Есториал*, тако и, примера ради, у роману Олге Токарчук на значај „евоцираних стихова В. Блејка и Џ. Морисона (’Riders on the storm’)” или код Владимира Кракова на мелодију „There must be someone I can turn to” коју у сну слуша јунак Милан.

И примери појединих критичких текстова међусобно су кореспондентни, до те мере да се чини како, скупа узев, творе одређену типологију различитих књижевних јунака. Виолета Митровић коментарише смањивање куће у роману *Кућа која се смањује*, што се „односи (...) на јунакову судбину, на његове животне могућности које се сукцесивно сужавају”, док у роману *Судбине* Крсте Поповског пратимо „смањивање јунака” и на „физичкој равни” и „на духовном нивоу”, што се тумачи

„свођењем човека на праву меру, стишавању мисли о самодовољности”. У *Једру наде* Николе Маловића „простор који, управо захваљујући својим пастозним, богатим резидуумима прошлости, крајње равноправно са другим ликовима, заслужује статус јунака у роману”, док тај статус у роману *Естџорил* имају истоимено летовалиште и хотел „Паласио”. Артемије Круз из романа Карлоса Фуентеса има статус антијунака, јунак Набоковљевих *Прозирних ствари* именован је као Персон, „обичан, просечан, евегуман”, „напуљски дипломата” је неименован, док у Дејвисовом *Марџиналцу* „егзистирају” „лабиринт-јунаци”. Штавише, на тај низ се могу придодати и примери из књиге Александра Гајића *Хероји и антихероји у џојуларној култури*, који се крећу „од митских парагона, односно хероја као узорног културног модела”, преко „моралне индиферентности и проблематичности својствене антијунаку”, до „исклизнућа у правцу монолитног, негативног наличја хероја”.

Када је пак реч о увођењу нових или ресемантизацији старих појмова, ауторка обраћа позорност на научни допринос Небојше Лазића, када је реч о именовању Пекићевог *Злајноџ руна* „метахроником”, тј. указује на значај „личности” „у којој се додирују колектив и индивидуа” као одговор на „индустрију самопомоћи” и „ријалитије” као „гласнике Мегалополиса” у *Књижевности и коменшарима* Слободана Владушића. Посебно је интересантан наслов приказа књиге *Лејљиви листићи*, који гласи „Живоумне клинамене Михаила Епштејна”, будући да се истиче појам „клинамена”, који је користио Тит Лукреције Кар, и то не би ли се жанровски неодредљиво дело („то је развијени афоризам или сажети есеј”) ипак покушало иоле прецизно одредити.

Критички текстови о књигама *Одумирање слободних медија и Креативности и лудило: нова открића и ствари створених* могу заправо бити повод да се каже још нешто о *Херменеутичким ирисаницима*. Ради се о „ерупцији информација ефемернијих но икад, које нам се нуде стално и свуда”, а та ерупција није одлика само новинарства већ и књижевности, па и науке о књижевности. Тешко је истакнути се свежином нових увида и прецизношћу вредносних провера, чак и када завређују пажњу, баш због тога што је компликовано разабрати се у енормно кумулираној количини текстова тог типа. Глас Виолете Митровић, без обзира на све, издваја се својим квалитетом, тачношћу и језгровитошћу мисли, али и питорескним изразом, те лепим, брушеним стилем писања. И, најпосле, „радном усредсређеношћу”, којој су давали предност, како ауторка подвлачи у критици књиге *Креативности и лудило*, и Пабло Пикасо и Ник Кејв.

Др Јелена Ђ. МАРИЋЕВИЋ БАЛАЋ
Филозофски факултет у Новом Саду
Одсек за српску књижевност и језик
jelena.maricevic@ff.uns.ac.rs